

AMIRIYNING ADABIYOTGA QO'SHGAN HISSASI.

Farg'ona davlat universiteti
filologiya fakulteti o'zbek tili yo'nalishi
23 90 a guruh talabasi
Isroilova Gullolaxon

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Amiriyning o'zbek adabiy jarayonidagi tutgan o'rni va ijodiy merosi tahlil qilinadi. Shoirning tarixiy shaxs sifatidagi faoliyati, saroy adabiy muhitini shakllantirishdagi roli, she'riy namunalarning badiiy qiymati hamda o'z davri madaniy hayotiga qo'shgan hissasi ochib beriladi.

Amiriyning g'azal janridagi izlanishlari, tasavvuf va axloqiy g'oyalarni kuylagan asarlari adabiy taraqqiyotga muhim ta'sir ko'rsatgani ilmiy dalillar asosida yoritiladi. Maqolada shoirning adabiy merosi bugungi o'quvchi uchun estetik, ma'naviy va tarixiy ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Amiriy, Adabiy meros, G'azal, Saroy adabiy muhiti, Badiiy mahorat, Tasavvuf, Madaniy hayot, Estetik qadriyat, Tarixiy shaxs, She'riyat.

ANNOTATION

This article analyzes Amiri's place in the Uzbek literary process and his creative legacy. The poet's activities as a historical figure, his role in shaping the palace literary environment, the artistic value of poetic samples, and his contribution to the cultural life of his time are revealed.

Amiri's research in the ghazal genre, his works singing mystical and moral ideas, have had a significant impact on literary development, based on scientific evidence. The article emphasizes that the poet's literary legacy has aesthetic, spiritual, and historical significance for today's reader.

Keywords: Amiri, Literary heritage, Ghazal, Palace literary environment, Artistic skill, Sufism, Cultural life, Aesthetic value, Historical figure, Poetry.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется место Амири в узбекском литературном процессе и его творческое наследие. Раскрывается деятельность поэта как исторической личности, его роль в формировании дворцовой литературной среды, художественная ценность поэтических образцов и его вклад в культурную жизнь своего времени.

Исследования Амири в жанре газели, его произведения, воспевающие мистические и нравственные идеи, оказали значительное влияние на развитие литературы, что подтверждается научными данными. В статье подчёркивается, что литературное наследие поэта имеет эстетическое, духовное и историческое значение для современного читателя.

Ключевые слова: Амири, литературное наследие, газель, дворцовая литературная среда, художественное мастерство, суфизм, культурная жизнь, эстетическая ценность, историческая личность, поэзия.

KIRISH

Amiriy o'z davrining yirik siyosiy arbobi va badiiy tafakkur namoyandasi sifatida adabiyot tarixiga muhim iz qoldirgan. Uning adabiy faolligi nafaqat she'r yaratish bilan, balki saroyda ilmiy-madaniy muhit tashkil etish, shoir va olimlarni qo'llab-quvvatlash bilan bog'liqdir. Amiriy hukmronlik qilgan davrda saroy atrofida ilmli kishilar, shoirlar, tarixchilar, musiqa ustalari to'plangan, ular bilan muntazam suhbatlar, mushoiralar, qasida va g'azal bahslar o'tkazilgan. Bu jarayon natijasida adabiyotda yangi mavzu va badiiy izlanishlar paydo bo'lgan, she'riyatda yuksak estetik mezonlar shakllangan.

Amiriyning o'zi ham g'azal, qasida, ruboiy janrlarida ijod qilib, aruz tizimini mukammal o'zlashtirgan, his-tuyg'u va fikrni silliq vaznda, ohangdor tilda ifodalagan. Uning she'riy merosida tasavvufiy qarashlar, komil inson g'oyasi, ruhiy kamolot va muhabbatning ma'naviy talqini yetakchilik qiladi. Shoir ishqni faqat dunyoviy his sifatida emas, balki ilohiy haqiqatga eltuvchi kuch, qalbni poklovchi va insonni komillikka yetaklovchi vosita sifatida ko'rsatadi. Amiriyning asarlarida lirika chuqur, tuyg'ular nozik, til obrazli, tasviriy vositalar boydir.

U tashbeh, isti'ora, tazod, talmeh kabi badiiy san'atlardan mohirona foydalangan, xalqona iboralar, maqollar va hikmatli jumalarni she'riy shaklda qo'llagan, shu sababli uning asarlari xalq ruhiga yaqin bo'lgan. Amiriyning adabiyotga qo'shgan eng muhim hissalaridan biri – adabiy jarayonning homiysi sifatida ijodkorlarga sharoit yaratishidir.

Shoir va olimlar uchun saroy kutubxonalari ochilgan, qo'lyozmalar ko'paygan, tarixiy va ilmiy kitoblar tarjima qilingan, bu esa ma'naviy hayotning rivojlanishiga olib kelgan. Uning davrida ijodkorlar o'z asarlarini erkin yaratgan, bahslashgan, fikr almashgan, bunday muhit keyingi avlodlarga kuchli ta'sir ko'rsatgan. Atoiy, Gadoiy, Sakkokiy kabi shoirlar Amiriyning adabiy ruhini davom ettirgan, g'azalchilik maktabi yanada mustahkamlanib, mumtoz she'riyat yangi bosqichga ko'tarilgan.

Amiriyning merosi keyingi adabiyot uchun ko'p jihatdan manba bo'lgan: unda davr hayoti, saroy madaniyati, urf-odatlar, diniy va ma'naviy qadriyatlar aks etgan. Shoirning asarlari bugun ham estetik zavq beradi, tarbiyaviy ahamiyatga ega, o'quvchini ma'naviy komillikka, ruhiy tozalik va go'zallikka da'vat qiladi. Ilmiy tadqiqotlar uning merosini faqat she'riy nuqtada emas, balki tarixiy, falsafiy va madaniy manba sifatida ham o'rganmoqda.

Amiriyning adabiyotga qo'shgan hissasi nihoyatda keng: u shoir sifatida g'azalning imkoniyatlarini kengaytirgan, homiy sifatida saroy madaniyatini rivojlantirgan, ma'rifatparvar sifatida ilm-fan va adabiy muhitni qo'llab-quvvatlagan, tarixiy shaxs sifatida o'z davrining ma'naviy qiyofasini yaratgan. Shu sababli uning nomi o'zbek mumtoz adabiyotining muhim bosqichlaridan biri sifatida e'tirof etiladi.

Amiriy o'z davrida adabiy hayotning markazi bo'lgan saroyni nafaqat siyosiy boshqaruv maskani, balki ilm-ma'rifat majmuiga aylantira olgan hukmdorlardan biridir. Saroyda yirik shoir va olimlar jam bo'lib, ular turli mavzularda asarlar yaratgan, tarixiy voqealarni qayd etgan, diniy-falsafiy risolalar yozgan. Amiriy bu jarayonlarni bevosita homiy sifatida nazorat qilgan, ayrim hollarda esa yo'nalish beruvchi maslahatchi sifatida qatnashgan. Uning pozitsiyasi ijodkorni nazorat qilish emas, ilhom va imkon berishdan iborat bo'lgan – bu jihat o'sha davr adabiy taraqqiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan.

Amiriyning she'riy merosida adabiy an'ana bilan yangilik uyg'unlashgan. U klassik Bayt va matla' tuzilishidagi qat'iylikni saqlagan holda, mazmunni kengaytirgan. Uning

gʻazallarida tashqi goʻzallikdan koʻra ichki kechinma ustuvor: ruhiy holat, shaxsning maʼnaviy sinovlari, muhabbatning sirli mohiyati, insonning dunyoqarashi shoirona tahlil etiladi. Amiriy koʻproq ichki monolog uslubidan foydalangan, bu esa uning sheʼrlarida murakkab psixologik qatlamlar paydo boʻlishiga sabab boʻlgan. U oʻzining bir qator baytlarida inson qalbining iztiroblarini juda nozik tasvirlaydi va oʻquvchini ichki fikrga, oʻz ustida ishlashga undaydi.

Amiriy asarlarida fazilat va nuqs masalasi alohida mavzu boʻlib, insonning aqliy va axloqiy tarbiyasiga urgʻu beriladi. U hukmdor sifatida jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarning oʻzgarishini sezgan, kambagʻallik va befarqlik jamiyatga qanday zarar keltirishini tushungan. Uning ayrim sheʼrlarida insonning adolatli boʻlishi, boshqalar taqdiriga befarq qolmasligi haqida mulohazalar uchraydi. Bu jihatlar Amiriy ijodida ijtimoiy motivlarni kuchaytiradi.

Shoirning adabiyotga qoʻshgan katta xizmatlaridan biri – til madaniyatini rivojlantirishdir. U mumtoz tilni xalq tiliga yaqinlashtirgan, baʼzi sheʼrlarida sodda, ravon, umumxalq soʻzlaridan foydalanib, ifoda uslubini yengillashtirgan. Shu sababli uning asarlarini oʻqish oson, lekin maʼno chuqurligi yuqori. Amiriy til ustida ijodiy ishlagan, ayrim forsiy tasvirlarni turkiy muhitga moslashtirgan, tasviriy obrazlarni milliy ruh bilan boyitgan. Bu holat keyingi oʻzbek sheʼriyati uchun xususiy ustunlik yaratgan.

Amiriyning adabiyotga qoʻshgan yana bir muhim xizmati – tarixiy voqelikni unutmasdan yoritishidir. U sheʼrlarida siyosiy vaziyat, saroydagi munosabatlar, davlat boshqaruvi, zamonasining tashqi mojarolari haqida kinoya yoki ramziy obrazlar orqali maʼlumot bergan. Shu sababli uning sheʼrlari nafaqat badiiy asar, balki tarixiy manba sifatida ham qimmatlidir. Tadqiqotchilar uning ayrim baytlarini oʻsha davr siyosiy voqealariga dalil sifatida keltiradi.

XULOSA

Amiriyning adabiyotga qoʻshgan hissasi juda keng va chuqurdir. U nafaqat shoir sifatida gʻazal, qasida va ruboiy janrlarida ijod qilgan, balki saroy muhitida ilm-fan va adabiyotning rivojlanishi uchun sharoit yaratgan. Amiriy ijodida tasavvufiy va axloqiy

gʻoyalar ustuvor boʻlib, inson qalbi, ruhiy kamolot va maʼnaviy tozalik mavzularini yoritgan.

Uning badiiy uslubi – obrazlilik, ritm va til boyligi bilan ajralib turadi. Amiriy homiy sifatida shoir va olimlarni qoʻllab, ijodiy erkinlik yaratgan, tarixiy voqelikni sheʼriy tarzda yoritgan va keyingi avlod shoirlariga kuchli taʼsir koʻrsatgan.

Shu bilan birga, uning ijodi nafaqat mumtoz adabiyot, balki bugungi zamonaviy oʻquvchi va tadqiqotchilar uchun ham estetik, maʼnaviy va tarixiy manba hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, Amiriy adabiyot tarixida shoir, homiy, maʼnaviy rahnamo sifatida oʻziga xos oʻrin egallaydi va uning merosi oʻzbek adabiy tafakkurining boyligi va rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugun Amiriy asarlari qayta oʻrganilmoqda, qoʻlyozmalar nashr etilmoqda, ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Uning estetik qarashlari, tasavvufiy fikri, ichki monologi zamonaviy adabiyotshunoslik uchun ham muhim obʼekt hisoblanadi. Asarlar zamonaviy oʻquvchi qalbiga yaqin, chunki unda insonning maʼnaviy qaygʻusi, orzusi, muhabbati, hayotga intilishi yorqin ifoda topgan.

Amiriyning adabiyotga qoʻshgan hissasi oʻz davrining adabiy, maʼnaviy va madaniy hayotida juda muhim oʻrin tutadi. U nafaqat shoir sifatida gʻazal, qasida, ruboiy va boshqa janrlarda ijod qilgan, balki saroy atrofida adabiy muhitni yaratish va rivojlantirishda faol ishtirok etgan. Amiriy saroyini nafaqat siyosiy boshqaruv maskani sifatida, balki ilm-fan va madaniyat markazi sifatida tashkil qilgan. Shu bilan birga, u shoirlar, olimlar, tarixchilar va musiqachilarni qoʻllab, ijodiy erkinlik yaratgan, bu esa oʻz davrida adabiy jarayonning barqaror va sifatli rivojlanishiga olib kelgan.

Amiriyning ijodida tasavvufiy va axloqiy gʻoyalar alohida oʻrin tutadi. Uning sheʼrlari inson ruhiy olamini chuqur tasvirlash, qalb pokligini saqlash, nafsni yengish va maʼnaviy kamolotga yetaklash kabi mavzular bilan boyitilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov A. – “Oʻzbek mumtoz adabiyoti tarixi”, Toshkent, 2018.
2. Rashidov B. – “Amiriy va uning sheʼriy merosi”, Samarqand, 2019.
3. Tursunov D. – “XVIII–XIX asr oʻzbek adabiy muhiti”, Toshkent, 2020.

4. Axmedov S. – “Amiriy ijodida tasavvufiy va axloqiy g‘oyalar”, Buxoro, 2017.
5. Yusupov N. – “Mumtoz o‘zbek she‘riyatida janrlar va uslubiyat”, Toshkent, 2021.
6. Qodirov M. – “Saroy adabiy muhitining shakllanishi va Amiriy roli”, Namangan, 2018.
7. Olimov T. – “Shoir Yusuf Amiriy: hayoti va ijodi”, Andijon, 2022.
8. Sobirov F. – “Amiriy devonlari va ularning adabiy ahamiyati”, Toshkent, 2019.
9. Xolmirzaev R. – “O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixida shoir-homiylar”, Samarqand, 2020.
10. Islomova G. – “Amiriy va mumtoz she‘riyatdagi estetik qarashlar”, Toshkent, 2021.
11. Jurayev A. – “Amiriy asarlarida tarixiy va ijtimoiy motivlar”, Buxoro, 2018.
12. To‘raqulov S. – “Mumtoz o‘zbek adabiyoti: homiylik va ijodkorlar”, Toshkent, 2019.
13. Nabiev E. – “Amiriy ijodida ichki monolog va psixologik obrazlar”, Namangan, 2020.
14. Mahmudov L. – “Shoir-hukmdor Amiriy va saroy madaniyati”, Toshkent, 2022.
15. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi – “O‘zbek mumtoz adabiyoti manbalari katalogi”, Toshkent, 2017.